

ARNAVUTLUK TAHTI İÇİN MÜCADELE: ARNAVUTLUK PRENSİ KİM OLACAK?

İhsan Burak BİRECİKLİ*

ÖZ: Osmanlı toprağı olan Arnavutluk'ta Arnavut milliyetçisi İsmail Kemal tarafından 28 Kasım 1912 tarihinde bağımsızlık ilan edildi. Arnavutluk küçük bir devlet olduğu için büyük güçlerle yakın ilişkiler kurdu ve bu zayıflığının getirdiğı olumsuzluğun üstesinden gelmeye çalıştı. I.Balkan Harbi'nden sonra Arnavutluk; Yunan, Sırp ve Karadağ ordularının işgaline uğradı. Büyük güçler, küçük bir Arnavutluk Devleti inşa etmeye karar verdiler. Ancak Arnavutluğun başına kimin prens olarak atanacağı tartışma konusu oldu. Avusturya, İtalya ve Osmanlı hükümetleri kendi adaylarını istiyorlardı. Osmanlı hükümeti Arnavutluğun başına Müslüman bir adayın geçmesini istediğini ilan etti. Ancak Londra Büyükelçiler Konferansı'nda prensin İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Rusya ve Avusturya tarafından belirleneceğı kararlaştırıldı ve prens adaylarını tartışmaya başladılar. Orta Arnavutluk bölgesine hâkim olan Esat Paşa, Arnavut prensi olmak istiyordu, ancak bu kararından vazgeçirildi. Bu arada çok sayıda prens adayı ortaya çıkmış ve yaklaşık 40 kişinin adı kamuoyunda tartışılmaktaydı. Büyük güçler 1913 Ekim'inde Arnavutların isteklerini dikkate almadan Alman kökenli Prens Vid'i Arnavutluk'un başına getirdiler. Vid, 7 Mart 1914 tarihinde Avusturya'ya ait bir gemiyle Draç şehrine geldiğı zaman karmaşık bir politik ortamla karşılaştı. Bu çalışmada Arnavutluk tahtı için yapılan mücadele incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk Tahtı, Prens Vid, İsmail Kemal, Ahmet İzzet Paşa, Esat Toptani Paşa.

POWER STRUGGLE FOR THE ALBANIAN THRONE: WHO WILL BE THE PRINCE OF ALBANIA

ABSTRACT: Independence was proclaimed on 28 November 1912 by Ismail Qemal in Albania when it was a part of the Ottoman Empire. Since Albania was a small state, it found close relations with the great powers in order to compensate for its weakness. In 1913 at the end of the First Balkan War, the Great Powers decided to found a small Albanian State. However, a problem emerged regarding who would be the prince for the Albanian throne. Austria, Italy and Ottoman demanded their candidates to be elected for the throne. Ottoman government declared that a Muslim prince would suit for the throne. However, the London Conference of

* Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
iburak.birecikli@batman.edu.tr

Ambassadors decided that the Prince will be designated by England, France, Italy, Germany, Russia and Austria. They looked about for a prince for the vacant throne of Albania. No less than half a dozen princes, dukes and counts were proposed as candidates for the throne. Within this period, there were about 40 candidates. Essad Toptani who was ruling in central Albania and was a more formidable candidate for the throne, and he gave up his pretensions for a time. In October 1913, the Great Powers brought Prince Wied with German roots to the throne of Albania through ignoring the demands of Albanians. He arrived in Durres on 7 March 1914 aboard an Austro-Hungarian naval vessel to take the throne of his new little kingdom. The chaotic political situation both within Albania and with respect to relations with Albania's neighbors made it virtually impossible for the well-meaning prince to reign. The present study examines the power struggle for the Albanian throne.

Keywords: The Albanian Throne, Prince Wied, Ismail Qemal, Ahmet Izzet Pasha, Essad Toptani Pasha.

Giriş

I. Balkan Harbi sonrası Arnavutluk otorite boşluğundan dolayı hükûmetsiz kalmıştı; her tarafta eşkiya türemiş ve bunlar askere ve ahaliye tasallut etmişti.¹ Büyük devletler Arnavutların yaşadığı bölgeye Osmanlı hanedanına mensup bir kişinin prens olarak atanacağını ve Arnavutların Osmanlı himayesinde kalacağını söylediler. Ancak Osmanlı ordusunun yenilgisi üzerine büyük devletler Arnavutluk işinde fikir değiştirdiler. Arnavutluk üzerinde Rus, Avusturya ve İtalyan çıkarları çarpışmaktaydı. Balkanlardaki kördüğümüleri yeni bir şekilde bağlayan İngilizler diğer büyük güçlerle beraber yeni bir Arnavutluk inşa ettiler.² Eski Osmanlı mebusu Avlonyalı İsmail Kemal, 28 Kasım 1912 tarihinde Arnavutluk'un istiklâlini ilan ederken artık bu saatten sonra Arnavutluk'un bağımsız kalacağını düşünüyordu.³ Ancak Sırp ordusu Arnavut topraklarında ilerliyordu. Avusturya ve İtalya Arnavutluk'un, Rusya'da Sırbistan'ın arkasında yer aldılar. Balkanlarda yeni bir Rus-Avusturya anlaşmazlığı patlak verdi.⁴ Avusturya yanında yayılmacı bir Sırbistan olduğu için Arnavutluk'un bir tampon bölge olmasını istedi.⁵ Avusturya, Osmanlı ordusunun yenilmesine rağmen Balkanlarda eski gücüne kavuşacağına inanmaktaydı.⁶ Ancak Arnavutluk'un başında Müslüman bir prens arzu etmiyordu.⁷ Bu çalışmada nüfusunun çoğunluğu Müslüman Arnavutlardan oluşan Arnavutluk tahtına

¹ Ahmed Hamdi, *Osmanlı Ordusunun Esbâb-ı Mağlubiyeti ve Arnavutlar*, Kahire, 1329, s.45.

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.IX, TTK. Yayını, Ankara, 1999, s.331, 349.

³ *BOA*. Y.EE. D:87 G:57. 15.M.1319.

⁴ A.Haluk Ülman, *I.Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş*, Ankara, 2002, s.286.

⁵ Mark Mazower, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, İstanbul, 2014, s.152.

⁶ *BOA*. HR.SYS. D:171 G:70. 30.04.1914.

⁷ *BOA*. HR. SYS. D:2395 G:2. 22 Eylül 1916.

Batılı devletlerce Hristiyan kökenli bir adayın prens olarak atanmak istenmesi ve kamuoyundaki farklı prens adayları tartışması incelenecektir.

1. İsmail Kemal'in Bağımsızlık İlanı

Arnavut milliyetçileri, Osmanlı ordusunun Balkan harbini kaybedeceğini görünce bağımsızlık ilan ettiler. 1912 Kasım'ında Avlonya'da Arnavut Bağımsızlık Kongresi toplandı. Kongrenin mutabakatı, tam bağımsızlıktan taraf, fakat Karadağ ve Yunan saldırılarından korkulduğundan Osmanlı Devleti ile dostane ilişkileri sürdürmekten yana çıktı.⁸ Osmanlı meclisinde görev yapmış bazı Arnavut mebuslar, bu istiklali hazırladılar, Başkım ve İşkiptar cemiyetleri de bu maksat için çalışıyorlardı.⁹ Avlonyalı İsmail Kemal¹⁰, 5 Kasım 1912'de Bükreş'te bazı Arnavut temsilciler ile görüşükten sonra önce Draç'a, ardından da Avlonya'ya gitti. 28 Kasım 1912'de Avlonya'da toplanan 83 kişilik bir heyet Arnavutların artık bağımsız bir devlet kurduğunu ve harpte tarafsız kalacaklarını ilan ettiler. İşkodra vilayeti redif kuvvetleri komutanı Esat Paşa, Osmanlı hükûmetine Arnavutların bu tavrına karşı nasıl davranacağını sordu. Arnavutluk'un toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini düşünen Osmanlı idaresi, Arnavutlara kendi himayesinde muhtariyet vermeye sıcak bakmış, ancak fiili bir bağımsızlığa karşı olduğu için bu tür hareketlere engel olmasını kolordu kumandanlıklarından istemiştir.¹¹ Hükûmet yetkilileri Büyükelçiler Konferansı sırasında Arnavutluk'a Osmanlı hanedanından bir adayı ve muhtar bir hükûmeti uygun gördüğünü ve bu yönetim kurulana kadar Osmanlı memurlarının görevlerini sürdüreceğini söylemiştir.¹² İç ve dış siyasette birçok mesele ile uğraşan Osmanlı Devleti'nin bu sorunlar yumağına artık Arnavutluk sorunu da eklenmiştir.¹³

İsmail Kemal hükûmeti hem bağımsızlık, hem savaşta tarafsız kalmak, hem de Sırp, Yunan ve Karadağ işgalinden korktuğu için Osmanlı yönetimi ile dostane ilişkilerini sürdürmek istiyordu. Bağımsızlık ilanından sonra vatan haini damgası yememek için İsmail Bey; Garp, Vardar ve Yanya ordularına telgraf çekerek Hristiyan devletlere karşı Osmanlı ordusunun

⁸ Edward J.Erickson, *Büyük Hezimet Balkan Harpleri'nde Osmanlı Ordusu*, İstanbul, 2013, s. 253.

⁹ Ziya Şakir, *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat-Enver-Cemal*, İstanbul, 2011, s. 47.

¹⁰ Avlonyalı İsmail Kemal (1847-1919): Osmanlı valisi, mebusu, Ahrar Fırkası lideri, çok yetenekli ve hırs sahibi, İttihatçıların amansız düşmanı ve rakibi. Edward F.Knight, *1908 İhtilalinin Hikâyesi Jön Türkler ve II.Abdülhamid*, İstanbul, 2010, s.236.

¹¹ BOA. B.E.O. İ.HB. D:309255.

¹² BOA. MV. D:172 G:17. 12.M.1331.

¹³ Bk. Hale Şıvgın, "Arnavutlarda Milli Bilincin Gelişme Sürecinde Yaşanan Siyasi Olaylar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 147, Kasım-Aralık 2003, s. 131-152.

yanında olacakları sözünü verdi.¹⁴ Aslında İsmail Bey'in yönetimi belirsiz bir durumla karşı karşıya idi. Ülkesini savunacak askerî gücü ve halkını geçindirecek ekonomik gücü yoktu. Balkan devletlerinin işgaline uğrayan yerlerden göç eden Arnavut mültecilere yardım edecek imkânı yoktu.¹⁵ Hatta Mitroviçe ve Debre bölgelerinde çocukların mekteplerde Arnavutça ve Türkçe yerine Slavca eğitime zorlandıkları haberi gelmişti. Bölgenin yönetimi Sırp ve Karadağlı memurların elindeydi.¹⁶

Osmanlı hükûmeti 3 Aralık 1912 tarihli bir genelge ile bağımsızlık ilanını hoş karşılamadığını ve Arnavutların Osmanlı idaresinde kalmak istediğini söylemiştir. Harbiye Nazırı Nazım Paşa, İsmail Bey'e çektiği telgrafında; Arnavutların Garp ordusuyla beraber hareket etmesinin Arnavutların hayrına olacağını ifade etti. Ancak İsmail Bey, Avlonya'ya gelen bir Osmanlı askeri birliğini kabul etmeyerek Paşa'nın bu telgrafına cevap vermiş oldu.¹⁷ Garp ordusu komutanlığı bir an önce Yunan ordusuna karşı taarruz etmek istese de bazı Arnavut askerlerin Osmanlı aleyhtarı propagandanın etkisiyle mevzilerini bırakıp kaçmaları bu girişimi engelledi.¹⁸ Osmanlı ordusunda savaşmak için gönüllü olan Arnavutlar da bulunmaktaydı. Arnavutluk'taki Osmanlı garnizonları gönüllülerle takviye edilmişti. Sadece Katolik Arnavutlar (Malisorlar) Karadağ ordusu için savaşmak üzere gönüllü oldular. Bazı Arnavutlar Osmanlı idaresinden çıkarak bir Balkan devletinin hâkimiyeti altına girmeye hiç niyetli görünmüyorlardı.¹⁹ Arnavut milliyetçiler, Osmanlı yönetiminden ayrılmanın kendilerini işgalden koruyacağına inandılar. Çünkü Rum, Sırp ve Karadağlılar, Arnavutluk'u aralarında paylaşma planları yapıyorlardı. Büyük güçlerin ise başka bir planı vardı. Avusturya ve İtalya, Adriyatik kıyısında arkasında Rusya olan güçlü bir Sırbistan görmek istemediği için kurulacak bir Arnavutluk, Sırp genişlemesini engelleyecekti.²⁰ İtalyan hükümeti ise ilk fırsatta Arnavutluk topraklarını ilhak etmek isteyecekti.²¹ Bu arada Osmanlı ordusu Balkan savaşlarında beklenmedik mağlubiyetler yaşıyordu.²² Büyük güçler Balkanlardaki yeni statükoyu belirlemek için Londra'da iki konferans topladılar. İlk konferans büyük devletlerin elçilerinden oluşan *Büyükelçiler*

¹⁴ Erickson, *age.*, s. 253.

¹⁵ Peter R.Prifti, *Unfinished Portrait of a Country*, New York, 2005, s. 110.

¹⁶ *BOA*. HR.SYS. D:2395 G:2. 26.12.1915.

¹⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.II, K.II, Ankara, 1991, s. 334.

¹⁸ Yüksel Nizamoglu, *Vehip Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*, İzmir, 2013, s. 69.

¹⁹ Philip S.Jowett, *Balkan Harplerinde Ordular 1912-1913*, İstanbul, 2012, s. 30.

²⁰ Justin McCarthy, *Osmanlı'ya Veda*, İstanbul, 2008, s. 280-281.

²¹ *BOA*. HR.TO. D:546 G:23. 22.8.1914.

²² *ATASE. BHK*. K:227 A:1-A(69) D:226 F:5-11.

Konferansı, (İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, İtalya, Avusturya) ikinci konferans ise savaşan tarafların *Barış Konferansı* oldu (Osmanlı, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Yunanistan).²³ İlk konferans bütün kararları alıp uygulayacaktı. Konferansta Arnavutların bağımsız olması, devletin sınırları ve başına kimin prens olarak getirileceği tartışıldı. 30 Mayıs 1913'te Arnavutluk'un sınırları dâhil bütün işleri büyük güçlere havale edildi.²⁴ Arnavutluk'un kuzey ve güney sınırlarını tespit amacıyla büyük devletlerce iki komisyon kuruldu.²⁵ Haziran 1913'te Avlonya'ya dönen Süreyya Bey (Viyanalı Arnavutluk Sefiri), İsmail Bey'i hükümet muhalifi Esat Toptani'yi²⁶ Dâhiliye nazırı yapmaya ikna etti. İki hafta düşünme müddeti isteyen Esat Paşa, Draç'ta kendi hükümetini kurdu. Süreyya Bey de Draç'a gidince İsmail Kemal'in çatırdamaya başlayan hükümeti daha da zayıfladı.²⁷

Büyükelçiler Konferansı, 29 Temmuz 1913'te Arnavutluk hakkındaki kararlarını aldı: “*Altı büyük devletin kontrolü altında Arnavutluk bağımsız ve tarafsız bir devlettir. 10 yıl müddetle büyük devletlerden 6 kişi ve Arnavutluk'tan da 1 kişi olmak üzere 7 kişilik uluslararası bir komisyon ülkeyi yönetecektir. Arnavutluğa büyük devletlerce bir prens atanacaktır. Asayiş uluslararası bir jandarma gücü tarafından sağlanacaktır.*”²⁸ Prens ölünce yerine büyük oğlu geçecekti. Osmanlı devleti ile Arnavutluk arasında hiçbir hükümlerlik bağı kalmayacaktı.²⁹ Bu kararları Osmanlı hükümeti duyduğunda artık yapacak pek fazla bir şeyi kalmamıştı.³⁰ İsmail Bey ise büyük devletlerin baskısıyla istifa etti ve İtalya'ya sürgün edildi.³¹ Zaten “Uluslararası Kontrol Komisyonu” ülkeyi fiilen yönetiyordu ve İsmail Bey'in hükümeti hiçbir zaman tanınmadı.³² İsmail Bey anılarında; “*Gönlüm Hristiyan ve Avrupa kökenli bir kraldan yanaydı... girmekte olduğumuz büyük Avrupa ailesinde bize ancak Avrupalı bir hükümdar kılavuzluk edebilir.*” düşüncesindeydi.³³ Bağımsız bir Arnavutluk için yıllarca çalışan İsmail Bey'in iktidarı rahatlıkla bırakıp gitmesi düşündürücüdür. İsmail Bey,

²³ *ATASE. BHK*. K:655 A:4-7342 D:10 F:1-23.

²⁴ Fred L. Israel, *Major Peaces Treaties of Modern History*, II, New York, 1967, s. 1011.

²⁵ George Gawrych, *The Crescent And The Eagle*, New York, 2006, s. 200.

²⁶ Esat Toptani (1862-1920): Draç mebusu, II. Abdülhamit'i tahttan indiren heyette yer aldı. İşkodra kumandanı Hasan Rıza Paşa'yı öldürtüp şehri Karadağ'a teslim etti. Bk. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C:1, İstanbul, 2013, s. 420.

²⁷ Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk 1912-1920*, İstanbul, 2009, s. 53.

²⁸ Kristo Frasherri, *The History of Albania A Brief Survey*, Tirana, 1964, s. 186.

²⁹ Necdet Hayta, *Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze*, Ankara, 2006, s. 159.

³⁰ *BOA*. B.E.O. İ.HB. D:353768.

³¹ Robert Elsie, “İsmail Qemal Vlora”, *Historical Dictionary of Albania*, USA, 2004, s. 441.

³² Robert Lee Wolff, *The Balkans in Our Time*, Cambridge, 1956, s. 93-94.

³³ *İsmail Kemal Bey Hatıratı*, Ed: S. Story, İstanbul, 2009, s. 267.

Osmanlı hükûmetinin Roma sefaretine başvurarak emekli maaşını 20 aydır alamadığını ve maaşlarının ödenmesini istemiştir.³⁴ İsmail Kemal'in paraya karşı zaafi olduğu, Avusturya, İtalya ve Yunanistan'dan para aldığı kendisini tanıyanlarca söylenmiştir.³⁵ İsmail Bey'den kurtuldukları için memnun olan birçok Arnavut lider bulunmaktaydı.³⁶ Esat Paşa, İsmail Kemal'in İtalyanlara ülkedeki sıkıntılar sona ermeden bir prens tayin edilmemesi gerektiğini söylediğini, aslında İsmail Bey'in prens olmak istediğini söylemiştir.³⁷ Büyük devletler Arnavutların başında İsmail Bey gibi bir Osmanlıyı (Müslüman) görmek istemediler. Romanya Kralı Karol'un ısrarı, Alman İmparatoru II. Wilhelm ile Avusturya İmparatoru Fransuva Josef'in desteğiyle Hohenzollern hanedanından Batılı bir prens atamak istiyorlardı.³⁸

Arnavutluk, Arnavutların yaşadığı bölgelerle kıyaslandığında küçük bir alanı kaplamaktaydı. Kosova Sırlara, Yanya, Yunanlılara verilmişti. Manastır ise Sırlarla Bulgarlar arasında paylaştırılmıştı, Karadağ'a da İşkodra'nın bir kısmı verilmişti.³⁹ Arnavutlara; İşkodra, Draç, Leskovik, Berat, Ergiri, Görice ve Elbasan verilmişti.⁴⁰ Ülkenin en verimli kısımları Arnavutlardan koparılmış ve sadece çorak ve kayalık yerler verilmişti. Arnavutluk'un istikbali büyük güçlerin menfaatlerine feda edilmişti.⁴¹ Sınırlar çizilirken kendi kaderini tayin hakkı dikkate alınmadığı için Balkan ulusları arasındaki sınır ve toprak anlaşmazlığı ile azınlık sorunları yıllarca devam etti. Balkan harbi sırasında işgal ettikleri toprakları masa başında kimseye hiçbir Balkan devleti bırakmaya niyetli değildi.⁴² 10 Ağustos 1913'te Bükreş Anlaşması imzalandıktan sonra Sırp, Karadağ ve Yunan birlikleri Arnavutlara verilen yerlerde köyleri yakıp yaşayanları sürmeye başladılar.⁴³ Büyük güçler daha önce milliyetçi Arnavutlara söz verdikleri bağımsız bir Arnavutluk kurma vaadine uymayacaklardı.⁴⁴

³⁴ BOA. HR.SYS. D:153 G:48. 12.04.1914.

³⁵ Müfid Şemsi, *Şemsi Paşa, Arnavutluk İttihad ve Terakki*, İstanbul, 1995, s. 209.

³⁶ Bejtullah Destani, *Albania and The Albanians*, New York, 2005, s. 50.

³⁷ Aubrey Herbert, *Ben Kendim Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler*, Ankara, 1999, s. 187.

³⁸ Samih Nazif Tansu, *Madalyonun Tersine*, İstanbul, 1970, s. 190-191.

³⁹ Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, İstanbul, 2004, s. 490.

⁴⁰ Karl Süsseheim, "Arnavutluk", *İA.*, C.I, MEB. yayını, Eskişehir, 1997, s. 578.

⁴¹ İsmail Kemal Bey, *age.*, s. 270.

⁴² Bilgin Çelik, "Osmanlı Devleti'nde İslâmcılık Siyasetinin İlk İflas Noktası Olarak Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu", *9.Askeri Tarih Semineri, C.I*, Ankara, 2005, s. 332.

⁴³ Herbert, *age.*, s. 129.

⁴⁴ M.Edith Durham, *Twenty Years of Balkan Tangle*, London, 1920, s. 259.

2. Prens Kim Olacak Tartışması

Yüzölçümü küçük bir Arnavutluk kurulduktan sonra bu devletin başına kimin prens olacağı iç ve dış kamuoyunda tartışma konusuydu. Arnavutluk tahtına çıkacak prensin uluslararası bir komisyonca belirleneceği duyuldu.⁴⁵ Yazar Vakkas'a göre; Arnavutluk'a beylik veya krallık unvanlarından birinin verilmesi ve Arnavutluk'un başına ülkeyi yönetecek birinin atanması çok zordur. Birçok bölgede Arnavut liderleri arasında çekişme mevcuttur. Arnavut prensi Batılı ve soylu bir şahıs olursa halkın çoğunluğu Müslüman olduğu için problem çıkacaktır. Bir İslam beldesinde hiçbir Arnavut Hristiyan bir prensi görmek istemez. Arnavutluk için bütçe, polis, jandarma, ordu gereklidir. Arnavutluk'ta yol, şimendifer, mektep, ziraat, ticaret, sanat vb. eksik iken bu iş nasıl çözülecektir?⁴⁶ Arnavutların yarısı Arnavutluk'ta, yarısı da Sırbistan'da kaldı. İşkodra, Draç, Yanya, Berat, Ergiri ve Preveze Yunanistan'a verildi. Sadece Manastır, Elbasan ve Görice bölgesinde Arnavutluk kurulmuş oldu.⁴⁷ Geçmişten beri kurulacak bir Arnavutluk'un başına geçmek arzusunda olan talipler çıkmıştı. Kendisini Arnavutluk tahtının varisi olduğunu iddia eden birçok kişi ortaya çıktı. Jean Pierre Aladro Kastriyoti⁴⁸ Prens Moritz von Schaumburg-Lippe, Turin Kontu, Şehzade Abdülmeccit,⁴⁹ Romanyalı Albert Gika (Gjika), Fransalı Ferdinand François Bourbon Orléans-Montpensier, Alman Prens Karl von Urach (Count Urach of Württemberg), Mısır prensi Ahmet Fuat Paşa, İtalya'dan Napoli Marki Castriota, Mısır'daki Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunları,⁵⁰ Tiran derebeylerinden Esat Toptani, Arnavut kökenli Osmanlı subayı Grebeneli Bekir, II. Abdülhamit'in oğlu Şehzade Burhanettin, Debre aristokratlarından Dokakinzâde Basri Bey, İzzet Paşa,⁵¹ Fazıl Toptani vb.⁵² Dük D'Urach'ın atanmasını istemeyenler arasında Fazıl Paşa da mevcut idi. Romanya elçiliği Ataşemiliteri Binbaşı George Eremie, Fazıl Paşa ve rüfekasıyla Arnavutluk tahtı işini görüşürdü. Ancak Fazıl Paşa, bir Romen prensin tahta çıkmasını istediğini söylemiştir.⁵³ Albert Gika'nın (Kiga) Arnavut Prensi unvanını takındığı haberi Londra sefirince bildirilmiştir.⁵⁴

⁴⁵ "Arnavutluk Hakkında", *Sabah*, 1 Temmuz 1913, s. 1.

⁴⁶ Ferit Vakkas, "Arnavudluğa Dair", *Tercüman-ı Hakikat*, No:11371, 5 Aralık 1912, s. 1.

⁴⁷ Yılmaz Öztuna, *Avrupa Türkiyesi'ni Kaybımız*, İstanbul, 2006, s. 197.

⁴⁸ *BOA*. HR. SYS. D:145 G:16. 02.1911.

⁴⁹ Joseph Swire, *Albania: The Rise of a Kingdom*, Arno Press, London, 1971, s. 183.

⁵⁰ Çelik, *age.*, *İttihatçılar*, s. 521.

⁵¹ Necip P. Alpan, *Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal*, Ankara, 1982.

⁵² Gezim Alpion, "Baron Franz Nopcsa and His Ambition for the Albanian Throne", *Besa Journal*, C.6 S.3, Summer 2002, s. 25-32.

⁵³ Süreyya Bey, *age.*, s. 416-417.

⁵⁴ *BOA*. Y.A.HUS. D:483 G:18. 04.Za.1322.

“İspanya serserisi Aladrof’un (Don Aladro Kastriota) dağıttığı bir beyannamede, kendisinin yakında Arnavut prensi olacağını” söylemiştir.⁵⁵ Don Aladro’nun atası 1600’lerde Napoli’de İspanyol kral naibi olup Kastriota ailesinin kızıyla evlendi. Kendisini İspanyol’dan ziyade Arnavut hissettiğini söylemiş ve atasının kendisine rüyasında; Arnavutluk’un bağımsızlığı için savaşırsan kral olacaksın dediğini iddia etmiştir.⁵⁶ Romanyalı Keyfa, İspanyol İlder ve FASTERBOT Arnavut prensi iddiasında olup kendilerine yardım edenlerin isimleri Çetine sefirince bildirilmiştir.⁵⁷ Avusturya’nın Melbourne şehrinde yaşayan ve Arnavut prensi olacağı iddiasında bulunan Gustov Skikran’ın Osmanlı hükûmeti aleyhinde lakırdılar ettiği haber alınmıştır.⁵⁸ Bazı Bulgarların Bulgar Prensi Ferdinand’ın oğlu Boris’i Makedonya ve Arnavutluk prensi yapmak istedikleri dile getirilmiştir.⁵⁹ Bulgar hükûmeti Balkanlardaki Sırp ve Rum emellerine set çekmek için kendine müttefik ve müstakil bir Arnavutluk inşasına taraftardır.⁶⁰ Nüfusu Arnavutlardan oluşan kendisine komşu bir devlet arzu etmektedir.⁶¹ Ancak Bulgar idaresi Debre, Gostivar, Kalkandelen, Kaçanik ve Şar bölgesini ilhak etme arzusundadır.⁶² Debre’nin önde gelenlerinden ve Bulgar asıllı bir dönme olan Basri Bey Arnavutluk’a prens atanmak sevdasına kapılmış, Debre ve çevresi Bulgar işgaline uğradığı zaman, Esat Paşa gibi Arnavutluk’un bir bölümünde hükûmet kurmak istemiş, fakat büyük devletlerce kabul görmemiştir.⁶³ Üsküp’te ikamet eden eski Debre mebusu Basri Bey’in teşkil edilecek Arnavutluk’un Bulgar hükûmetinin himayesinde bulunmasına çalıştığı iddia edilmiştir.⁶⁴ Basri Bey, Kasım 1912’de İstanbul’da Avusturya temsilcisi Pallavicini ile yaptığı görüşmede Arnavutluk tahtı için veliaht Abdülmecit’i istediğini söylemiştir. Böylelikle Arnavutluk ile Osmanlı arasındaki siyasi bağ korunabilecektir.⁶⁵

İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey: “İngiltere’nin Arnavutluk’ta çıkarı yoktur. Bu sorun yüzünden bir savaşa bulaşmak istememektedir. O,

⁵⁵ BOA. Y.PRK. EŞA. D:42 G:67. 9.M.1321.

⁵⁶ Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar 1885-1912*, İstanbul, 2006, s. 226.

⁵⁷ BOA. TFR.1.SFR. D:2 G:196. 27.B.1325.

⁵⁸ BOA. HR. SYS. D:153 G:46. 1912.

⁵⁹ BOA. Y.PRK. BŞK. D:64 G:88. 26.M.1319.

⁶⁰ BOA. HR. SYS. D:2452 G:35.

⁶¹ BOA. HR. SYS. D:2449 G:47. 2 Cemaziyü’l-ahir 1336.

⁶² BOA. HR. SYS. D:254 G:2. 21 Şaban 1336.

⁶³ Orhan Koloğlu, *Üç İttihatçı: Arap, Kürt, Arnavut Milliyetçilikleri*, İstanbul, 2011, s. 266.

⁶⁴ BOA. HR. SYS. D:2439 G:31. 23 Ağustos 1917.

⁶⁵ Banu İşlet Sönmez, *İttihat ve Terakki Dönemi Arnavut Muhalefeti ve Arnavut Ulusal Hareketi*, İstanbul, 2007, s. 213.

sadece gruplar arasında dürüst bir aracı rolü oynamak, arabuluculuk yapmak ve güçlükleri gidermek arzusundadır. Asla müttefiklerinin tarafını tutmamaktadır. Her zaman istisnasız Viyana tarafından bize tavsiye edilen görüşleri savunduk.” iddiasında bulunmuştur.⁶⁶ İngiltere, müstakil bir Arnavutluk’un İtalya’ya yem olacağından çekindiği için önceden Arnavutluk’un Osmanlı’ya tabi olmasını istiyordu. Bu amaçla İngiltere, eski sadrazam Kâmil Paşa vasıtasıyla, Şehzade Abdülmecit’in prens olabileceğini duyurdu. Şehzade, bu teklifi hakaret olarak düşündü, zira Osmanlı tahtına çok yaklaşmıştı. Sonra II. Abdülhamit’in oğlu Burhanettin Efendi’nin adaylığı gündeme geldi. Fakat Osmanlı tahtı üzerindeki haktan vazgeçmek istemeyen bu şehzade de Arnavutluk tahtını reddetti.⁶⁷

Naci İsmail Pelister (Habil Adem), İtalya’da sürgünde iken Arnavutluk’taki taht mücadelesine karışmış, Arnavut prensi atanmak isteyen Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa’nın prensliği için gerekli olan bir sahte soyağacı belgesi bile imal etmiş ve bu belgeyi Vatikan arşivine yerleştirmişti. Sahte belgenin ortaya çıkması bazı siyasi çalkantılara sebep olunca, Talat Paşa, Pelister’i İstanbul’a çağırılmıştır.⁶⁸ İtalya destekli Mısır prensi Fuat Paşa taht adaydır. Eski Mısır Hidivi İsmail Paşa’nın oğlu olup sonraki Hidiv Abbas Hilmi Paşa’nın amcasıdır. Nabi Bey, Roma’dan çektiği 13 Aralık 1912 tarihli telgrafında; Fuat Paşa’nın Arnavutluk’a prens atanmak için Avusturya ve İtalya hükümetleriyle görüşmekte olduğunu bildirir.⁶⁹ Fuat Paşa, Balkan harbinden sonra Arnavutluk tacını kapmak için propaganda yapmıştır. Mısır kralı olunca bu arzusu devam etmiş ve İngiliz yardımıyla Arnavutluk tacına da konmak istemiştir.⁷⁰ Roma ve Viyana hükümetleri, Fuat Paşa’nın adaylığına sıcak bakıyorlardı. Paşa, Viyana’da ikamet ederken Avusturya Dışişleri Bakanı Leopold Berchtold’un dikkatini çekmişti. Fuat Paşa, İşkodra, Yanya ve Prizren toprakları ile büyük bir Arnavutluk kurmak istiyordu. Paşa’nın tahta geçmesiyle tarafsız bir Arnavutluk meydana getirilebilecekti.⁷¹ Avusturya hükümeti Arnavutluk’un başına bir Katolik prens, İtalya hükümeti ise bir Protestan prens atamayı düşünüyordu. O sırada Avusturya yönetimi Katolik olup Papalıkça destekleniyordu, ancak Papalıkla arası açık olan İtalya’nın kendisi Katolik olmakla birlikte bir Protestan prensi istemesi bu sebeptir.⁷²

⁶⁶ Raymond Poincare, *Ateş Çamberindeki Balkanlar*, İstanbul, 2013, s. 333.

⁶⁷ Öztuna, *Avrupa Türkiyesi’ni...*, s. 165-166.

⁶⁸ Ayşe Hür, “İttihat ve Terakki’nin Kürd Politikaları”, *Radikal Gazetesi*, 28 Temmuz 2013.

⁶⁹ Bayur, *age.*, C: II K: II, s. 343.

⁷⁰ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, C: 6, İstanbul, 2010, s. 133.

⁷¹ *Tercüman-ı Hakikat*, No:11385, 19 Aralık 1912. (9 Muharrem 1330), s. 2.

⁷² Bayur, *age.*, C: II K: II, s. 339.

Rusya ise Katolik bir prene karşı çıkmakta ve bir Müslüman prene sıcak bakmaktadır.⁷³ Mısır Hidivi'nin kardeşi Mehmet Ali Paşa'nın Avrupa'da Arnavut prensi olmak için gizlice faaliyette bulunduğu ve İsmail Bey'i elde etmeye çalıştığı iddiası taraflarca yalanlanmıştır.⁷⁴ Sadrazam Said Paşa, Mısır ile Arnavutluk arasında bir bağ kurmanın imkansız olduğunu ve Balkan devletleri ile Avrupa'nın Arnavut toprakları üzerinde emelleri olduğunu, Mısır Hidivi hakkındaki söylentilerin ciddiye alınmamasını söyler.⁷⁵ Osmanlı Hariciye Nazırı G.Noradunkyan, hükûmetin Arnavutluk için Osmanlı hanedanından birini, bir Mısır prensini ya da Osmanlı yanlısı Müslüman bir prensi istediğini söyler.⁷⁶ 6 Aralık'ta gazeteler Prens Sebahattin'in Arnavut prensliğine atanacağını yazdılar.⁷⁷ 27 Aralık'ta, Fuat Paşa'nın Arnavutluk'a gideceği, Avlonya'dan emrindeki kuvvetle karaya çıkarak bir hükûmet ilân edeceğini yazdılar.⁷⁸

Bir Berat mebusu *İkdam* gazetesine verdiği mülakatında; Arnavutluk tahtına bir Müslümanın değil, farklı mezhepten birinin prens olmasını istemiştir. Hatta yabancı bir devlet himayesinde olmasını ve büyük güçlerce bir jandarma teşkilatı kurulmasını istemiştir.⁷⁹ Eski Priştine mebusu Hasan Bey, Arnavutluk'un Avusturya himayesinde ve Hristiyan bir prens idaresinde olmasını isteyerek bu maksatla Belgrat'ta 50 gün kalmıştır. Necip ve Ferhat Draga Beyler buna karşı çıkmıştır. Onlara göre Arnavutluk Osmanlı'ya bağlı olmalı ve atanacak prens de Osmanlı hanedanına mensup olmalıdır.⁸⁰ Arnavutların Osmanlı idaresinde kalmak istediklerini ve Arnavut toprakları Avusturya ya da Sırbistan tarafından işgal edildiği takdirde Arnavutların ana vatan Osmanlı ülkesine hicret edeceklerini Ferhat Draga ifade etmiştir.⁸¹

Arnavutluk tahtına aday olan Batılı soylular vardı: Dük D'Urach ve İsveç Kralı'nın mahdumu Prens Şarl vb. Dük, Arnavut reislerle Viyana'da görüşüp prensliğini ilan ederek Avrupa'yı bir emri vaki karşısında bırakmak istedi. Dük bu uğurda çok masraf yaptı. Ancak Katolik olduğu için Dük'ün adaylığı İtalyan hükûmetince reddedilmişti.⁸² Fransız kraliyet ailesinden

⁷³ Duncan Heaton-Armstrong, *The Six Month Kingdom: Albania 1914*, London, 2005, s.XI.

⁷⁴ *BOA*. Y.PRK.MK. D:7 G:72. 15.M.1315.

⁷⁵ Said Paşa-Tahsin Paşa, *İkinci Meşrutiyetin İlanı 1908*, İstanbul, 2008, s. 280-281.

⁷⁶ *BOA*. DH.EUM.3.ŞB. D:2 G:12.

⁷⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, No:11372, 6 Aralık 1912. (26 Zilhicce 1330), s. 2.

⁷⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, No:11390, 24 Aralık 1912. (14 Muharrem 1331), s. 2.

⁷⁹ "Arnavutluk Rüesâsı ile Mülâkat", *İkdam*, 19 Kasım 1912.

⁸⁰ *BOA*. HR.SYS. D:2316 G:21.

⁸¹ *BOA*. HR. SYS. D:2452 G:73.

⁸² Süreyya Bey, *age.*, s.396-397.

Orleans Dükü'nün kardeşi Montpensier Dükü aday olmuş ve İsmail Bey'den destek istemiştir. İsmail Bey destek vermediği için daha sonra pişman olmuştur.⁸³ Dük Domanpanise'nin Arnavutluk prensi olma isteği bazı güçlerce kabul görse bile bu iddiayı Roma ve Viyana matbuatı doğrulamış değildir.⁸⁴ İngiltere Kraliçesi Victoria'nın oğlu Connaught Dükü Prens Arthur,⁸⁵ Arnavut tahtı için favori bir aday olarak görülüyordu. Bazı önde gelen Arnavutlar ise İngiliz kökenli bir prens atanmasını istemekteydi.⁸⁶

3. Osmanlı Tarafının Arnavut Tahtına Müdahalesi

Balkan harbindeki bozgunun ardından toprak ve itibar kaybını telafi etmek ve Balkanlardaki gücünü yeniden artırmak isteyen İttihatçılar bir girişimde bulundular. İttihatçılar Arnavutluk'taki prens seçim sürecinin yarattığı hoşnutsuzluğu da kullanarak, İsmail Bey aracılığıyla çıkartacakları bir karışıklık sonrasında Arnavut kökenli olan eski Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın⁸⁷ Arnavutluk tahtına çıkmasını düşündü. Bu plan doğrultusunda Arnavutluk'a silah sevkiyatı yapıldı.⁸⁸ Kasımda Binbaşı Grebeneli Bekir Bey, İzzet Paşa'ya Arnavutluk prensliğine atanması için harekete geçildiğini anlattı. O gün akşam Babiâli'de Talât ve Halil Beyler, İzzet Paşa'ya Arnavut prensliğini önerdi. Birçok Arnavut'un isteğine rağmen İzzet Paşa; Osmanlı Devleti'ne hizmete devam etmeyi istemiştir.⁸⁹ İzzet Paşa, soylu bir Arnavut ailesine mensuptu. Osmanlı idaresi İzzet Paşa'yı desteklediklerini yalanlasa da Paşa'ya göre; Bâbiâli ve İstanbul'daki Arnavut ekâbiri tarafından bu teklif yapılmış, İsmail Bey tarafından şartlı olarak kabul edilmiş, Esat Paşa tarafından da uygun görülmiştir. İzzet Paşa'ya Draç'ta Arnavutluk tacı sunulmasına rağmen Paşa, kendi yüzünden Arnavutluk'a bir fenalık geleceği düşüncesiyle bu teklifi reddetti.⁹⁰ İpekli Zeynel Bey, Priştineli Fuat Paşa, tüccardan İlyas Bey, eski defterdarlardan Debrelî Şevket Bey de aynı teklifte bulundular. İzzet Paşa, bir Hristiyan prens adayının Arnavutlar için sakıncalı olacağını düşünüyordu ve dâhilde kırınglıklar oluşursa dıştaki düşmanların bundan yararlanacağından

⁸³ *İsmail Kemal Bey Hatıratı*, s. 268-269.

⁸⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, No:11464, 9 Mart 1913. (30 Rebiülevvel 1331), s. 2.

⁸⁵ Destani, *age.*, s. 88.

⁸⁶ Heaton-Armstrong, *age.*, s. X.

⁸⁷ Ahmet İzzet Paşa (Furğaç) 1864-1937: Arnavut kökenli, Balkan harbinde Başkomutan vekili (Şubat-Mayıs 1913). Harbiye nazırı (Haziran 1913-Ocak 1914). Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali 1839-1922 Prosopografik Rehber*, İstanbul, 1999, s. 58.

⁸⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Cumhuriyetin Harcı*, C.I, İstanbul, 2003, s. 96.

⁸⁹ M.Naim Turfan, *Jön Türklerin Yükselişi*, İstanbul, 2013, s. 528.

⁹⁰ İ.M.Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadriazamlar*, C.IV, İstanbul, 1982, s. 1979.

endişeleniyordu. Paşa, bir memur olarak bile Arnavutluğa hizmet edebileceğini söyledi.⁹¹

Arnavut tacı konusunda İzzet Paşa derki: “böyle bir hevesim yoktu ya da Talat Paşa’nın düşündüğü gibi kendime güvenemiyordum.”, “...karışıklık ve hoşnutsuzluk doğabilirdi. Belki beni destekleyen devletler olurdu. Gazetelerde Durazzo Prenslığıne tayin edildiğimi okur okumaz Markgraf Pallavici’nin yanına gidip niyetimin olmadığını ifade ettim. ...Talat Paşa’nın söylediği gibi kendime yeterince güvenim olmadığı için plan suya düştü.”⁹² Paşa ancak Epir’de karışıklık çıkaran Rum çetelerine karşı koyan bir komutan olabileceğini söyledi.⁹³ İzzet Paşa, Arnavutluk tacını reddetmeseydi büyük bir Arnavutluk oluşabilirdi.⁹⁴ İngiliz istihbarat raporlarında üstün niteliklere sahip bir asker olan İzzet Paşa’nın Arnavutluk tahtına oturabilmek için organize edilen bir Türk entrikasına katıldığı iddia edilmiştir.⁹⁵

19 Ocak 1914 yılında “Maran” vapuruyla İstanbul’dan 6 subay ve 200 Osmanlı askeri Avlonya’ya çıkarma yaptı. Amaç gece vakti iktidara el koyarak İzzet Paşa’nın prens olmasını sağlamaktı.⁹⁶ Askerler Arnavut siviller gibi giydirildi. İsmail Bey ile bağlantıları vardı.⁹⁷ Onunla gizli görüşmeler yapıldı ve yanlarında Bulgar konsolos Pavlov da vardı. Daha sonra İsmail Bey’in İtalya’ya sürgüne gönderilme sebeplerinden biri de bu olaydaki dahlidir.⁹⁸ Arnavut geçici hükümeti, Uluslararası Denetim Komisyonu ve General de Veer komutasındaki subaylar Avlonya’ya çıkan askerleri tutukladı. Grebeneli Bekir Bey’e idam cezası verildi.⁹⁹ Tutukluların serbest bırakılmasını sağlamak için bir ihtilâl çıkarılacağından uluslararası komisyon üyeleri ve yabancı subaylar endişe ediyordu. Esat Paşa’nın adamları 9 Ocak’ta Elbasan’a saldırınca uluslararası komisyon harekete geçti. İtalya ve Avusturya elçileri kendi hükümetlerinden savaş gemilerini bölgeye göndermelerini istedi.¹⁰⁰

⁹¹ Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, C.I, İstanbul, 2013, s. 158.

⁹² Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa Askeri ve Siyasi Hayatı*, Ankara, 2013, s. 151.

⁹³ “Tekzip Olunan Avrupa Şayi’aları”, *İkdam*, No:6062. Yunanistan Arnavut isyanı çıksın diye Gani Bey’e prenslik, para, silah sözü verdi. *BOA*. Y.PRK. ASK. D:33 G:39. 06.L.1303.

⁹⁴ Ayışığı, *Mareşal Ahmet*, s. 156.

⁹⁵ Bülent Özdemir, *İngiliz İstihbarat Raporlarında Fişlenen Türkiye*, İstanbul, 2008, s. 61.

⁹⁶ *İkdam*, No:6061, Olay 7 Ocak’ta başladı. Edwin E.Jacques, *The Albanians, An Ethnic History from Prehistoric Times to the Present*, North Carolina, 1995, s. 345.

⁹⁷ Frasheri, *age.*, s. 189.

⁹⁸ Stefanaq Polo, Arben Puto, *The History Of Albania*, Boston, 1981, s. 156.

⁹⁹ Owen Pearson, *Albania and King Zog*, New York, 2004, s. 56.

¹⁰⁰ *Tasvir-i Efkar*, No:964, 30 Kânûn-ı evvel 1329.

Yüzbaşı Cemal, Belgrat'tayken İttihat Terakki'nin kâtabi Ohrili Eyüp Sabri'den aldığı bir mektuptaki emre göre; Sırlarla anlaşma sağladıktan sonra Arnavutluk'a geçtiğini ve bir isyan çıkardığını söyler. İTC.'nin amacı Arnavutluk tahtına Burhanettin Efendi'yi çıkarmaktır.¹⁰¹ Bir yabancının Arnavut tahtına çıkmasına Esat Paşa gibi Arnavut beyleri karşı çıkmış, İsmail Bey ise, II. Abdülhamit'in oğlu şehzade Burhanettin Efendi'yi istemiş, ancak Avusturya hükümeti buna karşı çıkmıştır. Ayrıca Burhanettin Efendi de bu işe pek istekli görünmemiştir.¹⁰² İtalyan hükümeti Burhanettin Efendi'nin prens olmasını istememektedir. Arnavutluk konusunda itidalli hareket eden İtalya hükümeti, Avlonya'nın Epirililerce işgali durumunda silahlı müdahalede bulunacaktır.¹⁰³ İtalyan hükümeti sonraki yıllarda Burhanettin Efendi'nin prens olup olamayacağını Babîâli'den soracaktı.¹⁰⁴ Viyana Sefiri Hilmi Paşa, Burhanettin Efendi'nin Viyana'ya geleceğini ve Arnavut prensi olmak için bazı görüşmeler yapacağını haber vermiştir.¹⁰⁵ Ancak Burhanettin Efendi'nin seyahatinin prenslik ve Arnavutluk ile ilgili olmadığı açıklanmıştır.¹⁰⁶ İngiliz istihbarat raporuna göre, Burhanettin Efendi bazı yabancılarla ilişki kurmuştu. İzmir'de yaşayan İngiliz asıllı bir tüccar olan Whital ailesinden Levanten bir Fransız kadın olan M.Bonal ile dostlukları vardı. Arnavutluk tahtının Türk ve Müslüman aday olacağı söylentileri dolaşmaktaydı.¹⁰⁷ Burhanettin Efendi'nin Arnavut prensi olacağı haberi Osmanlı hükümetince doğrulanmamıştır.¹⁰⁸ Osmanlı hükümeti, Makedonya'ya bir Hristiyan Prens atanabileceğini, ancak Arnavutluk'a bir Osmanlı şehzadesi atanması gerektiğini ve bu şekilde bir muhtariyeti tanıyacağını ve Arnavutluk'taki haklarından vazgeçmeyeceğini ilan etmiştir.¹⁰⁹ Osmanlı azası Reşid Paşa, 28 Aralık 1912'de Arnavutluğa Osmanlı hanedanına mensup bir Müslümanın atanmasını istemiştir.¹¹⁰ Arnavutluk'a prens atanacak kişinin yanında Osmanlı, Avusturya ve İtalyan delegelerinden oluşan bir danışma heyeti olmalıdır. Prens, Hristiyan olamaz.¹¹¹ Arnavutluk, 5 yıl süreyle görevde kalacak Osmanlı hanedanından

¹⁰¹ Kudret Emiroğlu, *Arnavutluk'tan Sakarya'ya Komitacılık*, Ankara, 1996, s. 29.

¹⁰² Metin Ayışığı, "Mareşal Ahmet İzzet Paşa'nın Arnavutluk Tahtına Adaylığı Meselesi", *5. Uluslararası Güney-Doğu Avrupa Türkoloji Sempozyumu*, 13-16 Nisan, Kosova, 2011, s. 8.

¹⁰³ *BOA*. DH.EUM.1.ŞB. D:14 G:4. 13.Za.1332.

¹⁰⁴ Bayur, *age.*, C:II K:II, s. 344.

¹⁰⁵ *BOA*. HR. SYS. D:2106 G:6.

¹⁰⁶ *BOA*. HR. SYS. D:2106 G:7.

¹⁰⁷ Özdemir, *age.*, s. 15.

¹⁰⁸ *BOA*. DH. EUM.1.ŞB. D:14 G:6. 18.Z.1332.

¹⁰⁹ *Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C:VI, Güven yayınevi, İstanbul, 1963, s. 3499.

¹¹⁰ Süleyman Kani İrtəm, *Meşrutiyetten Mütarekeye 1909-1918*, İstanbul, 2004, s. 350.

¹¹¹ "Arnavutluğa Dair", *Tercüman-ı Hakikat*, No:11372, 6 Aralık 1912, s. 1.

bir prensin idaresinde özerk olacaktı.¹¹² Fransa Dışişleri Bakanı Raymond Poincare'ye göre; bu tür teklifler büyük devletlerce anlamsız bulunuyordu.¹¹³

Arnavut tahtı konusunda İsmail Bey ile Osmanlı hükûmeti aynı fikirde değildir. Osmanlı hükûmeti başlangıçta İsmail Bey'e güvendiği için Yanya kolordu komutanına ve Garp ordusu komutanına, İsmail Bey'in idaresine iyi niyetli bir şekilde yaklaşma emri vermiştir.¹¹⁴ Arnavutluk'ta yaşayan Müslümanlara şimdilik sükûnetle hareket etmeleri tavsiye edilmiştir.¹¹⁵ Garp Ordusu Kumandanlığı, Arnavutların bağımsızlık ilanının hem memurların hem de ahalinin aklını karıştırdığını bildirmiştir. İleride Arnavutluk'a muhtariyet verilebileceği için memurların görevlerini aksatmadan yapmaları istenmiştir. Sadrazam, İsmail Bey'e Arnavutların çıkarına uygun olan tek davranışın, Osmanlı askerine destek vermek olduğunu söylemiştir.¹¹⁶ Ancak İsmail Bey, Osmanlı yönetimine destek vermediği gibi uluslararası komisyon üyeleri Petrovich, Lamb ve Müfid Libohova'ya Osmanlı tarafının siyasi ve askerî hareketlerini haber vermiştir.¹¹⁷

4. Büyük Devletler Arnavut Prensini Seçiyor

Büyük devletler üçte ikisi Müslüman olan Arnavutluk için bir Hristiyan soyluyu¹¹⁸ Arnavut prensi olarak tayin ettiler.¹¹⁹ Büyük güçlerin bu kararı, Arnavutlara bir halk oylaması formalitesi yaptırılarak kabul ettirildi.¹²⁰ Acaba neden Avrupalı devletler bir Müslüman prensi istemedi? Arnavutların ekseriyetinin Müslüman olması, baştan Arnavutlara Hristiyan müttefikler bulma yolunu kapatmıştı. Yani Şark meselesinde din unsurunun önemli bir rolü olduğu görülmektedir.¹²¹ Arnavut tahtı birçok kişi tarafından arzulanan bir yer olsa bile Arnavutluk problemleri bir devlet konumundadır.¹²² Arnavutluk'ta zamanla birden fazla iktidar ortaya çıktı. Hem İsmail Bey'in hükûmeti ve hem de Uluslararası Komisyon, Avlonya'da ülkeyi yönetmeye çalıştı. Komisyon zamanla bölgede kontrolü ele geçirdi. İsmail Bey'in

¹¹² Önder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası*, C.1, İstanbul, 2011, s. 136.

¹¹³ Poincare, *age.*, s. 356.

¹¹⁴ *BOA*. B.E.O. İ.HB. D:309255.

¹¹⁵ *BOA*. DH.EUM.EMN. D:117 G:50. 17.N.1332.

¹¹⁶ *BOA*. MV. D:172 G:17. 12.M.1331.

¹¹⁷ Ayıışı, *5.Uluslararası Güney-Doğu*, s. 6.

¹¹⁸ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Avrupa Devletleri*, C:IV, Ankara, 2005, s. 33.

¹¹⁹ Hanns Christian Löhr, *Die Gründung Albaniens: Wilhelm zu Wied und die Balkan-Diplomatie der Grossmächte, 1912-1914*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2010, s. 181.

¹²⁰ *İsmail Kemal Bey Hatıratı*, s. 272.

¹²¹ Abdurrauf Sinno, *Osmanlı'nın Sancılı Yıllarında Araplar Kürtler Arnavutlar*, İstanbul, 2011, s. 197.

¹²² Tobias Heinzelmann, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu*, İstanbul, 2004, s. 209.

hükümetinde İçişleri Bakanı olan Esat Paşa ise ayrı bir hükümet kurdu. Ancak siyasi güç mücadelesinin sonunda hem İsmail Bey, hem de Esat Paşa bir kenara çekildi. İsmail Bey Arnavutluk'u terk etse de, Esat Paşa idarede aktif olmaya devam etti ve büyük güçlerin seçtiği prensi kutlamak üzere gönderilen heyette yer almayı başardı.¹²³

Romen hükümeti Arnavutluk üzerinde nüfuz sahibi olmak istiyordu. Romanya Kraliçesi Elizabeth'in (Carmen Sylva) yeğeni olan Vid'in durumu, Romanya'daki Avusturya sefiri olan Kont Cernin'in desteğiyle Viyana hükümetine bildirildi. Bükreş'ten Kont Cernin ve Viyana sefiri Mösyo Mavrokordato'nun girişimiyle Romanya Veliahdı Ferdinand'ın biraderi Wilhelm de Hohenzollern vasıtasıyla Arnavutluk tahtına Prens Vid aday yapıldı.¹²⁴ Osmanlı gazetelerinde Ahmet İzzet Paşa ile Prens Vid'in fotoğrafları çıkmakta, pençeleri ile bir tacı tutan kartal resmiyle birlikte Arnavut tacının kimin başına konacağı hususunda haberler yayımlanmaktaydı.¹²⁵ Arnavutluk tahtına Ren Prusya'sında küçük bir prensliğin başındaki aileye mensup Protestan kökenli Vid Prensi William Wilhelm atandı.¹²⁶ Viyana basını Prens'in propagandasını yaptı, çocukluğundan itibaren Prens'in yaşam hikâyesini anlatan yazılar yazıldı. İsmail Bey'i, prens adaylığı için fütursuzca harcanan paralar, dağıtılan hediyeler ve adaylık propagandası endişelendiriyordu.¹²⁷ 1913 Kasımına gelindiğinde büyük güçler artık Vid'i prens olarak onaylamışlardı. 7 Ocak 1914 tarihinde İngiliz Yüzbaşı Duncan Heaton-Armstrong, özel sekreter ve hazine denetçisi sıfatıyla Prens'in yaveri oldu.¹²⁸ Duncan, Almanca, Fransızca ve İtalyanca'yı çok iyi konuşuyordu.¹²⁹ Prens'e seçildiği Aralık 1913 tarihinde bildirildi. Avusturya ve İtalya bazı güvenceler aldıktan sonra 6 Şubat 1914'te Prens'i tanıdıklarını ilan ettiler.¹³⁰

Rus, İtalyan ve İngiliz politikalarına karşı olan Alman hükümetinin tavrı genellikle Avusturya menfaatine göre hareket etmekte. Ancak Arnavutluk'un geleceği Avusturya ile İtalya hükümetleri arasında bir anlaşmazlık konusu olduğu için Arnavutluk'un başına bir Alman prensinin

¹²³ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, C.II, İstanbul, 2006, s. 107.

¹²⁴ Süreyya Bey, *age.*, s. 417-418.

¹²⁵ *Tasvir-i Efkâr*, No:964, 30 Kânûn-ı evvel 1329.

¹²⁶ "Arnavutluk Hakkında", *İkdam*, 3 Ocak 1913.

¹²⁷ *İsmail Kemal Bey Hatıratı*, s. 271-272.

¹²⁸ Kocatürk, *age.*, C.2, s. 75.

¹²⁹ Heaton-Armstrong, *age.*, s. 2.

¹³⁰ Necdet Hayta, *Balkan Savaşlarının Diplomatik Boyutu Londra Büyükelçiler Konferansı*, AAM. Yayını, Ankara, 2008, s. 81.

atanması ister istemez İtalya'yı Almanya ile karşı karşıya getirecekti.¹³¹ Prens Vid, Prusya ordusunda bir yüzbaşı olup aynı zamanda gemi kaptanı idi.¹³² Romanya kralı Vid'in adaylığına karşı çıkılmamasını Osmanlı idaresinden talep etti.¹³³ Prens tahta çıkınca her hükümdara bir mektup gönderdiği gibi Osmanlı padişahına da gönderdi. Ancak birçok hükümdar kendisini tebrik ettiği halde İstanbul'dan hiçbir cevap alamadı.¹³⁴ Prens göreve başlayana kadar İsmail Bey'den boşalan başbakanlık görevini Fevzi Alizoti yürütmüştür. İtalya ve Avusturya hükümetlerinin Arnavutluk'a egemen olmak için çekişmeleri yüzünden ülkenin başına zayıf bir prensin getirilmesi Arnavutluk'u I. Dünya Savaşı öncesinde bölünmüş bir halde bıraktı.

Sonuç

1912-1914 yılları arasında Arnavutluk'ta çok sayıda otorite vardı. Geçici Hükümet, Uluslararası Kontrol Komisyonu, Prens Vid, vb. Arnavutların I. Balkan Harbi hengâmında bağımsızlık ilan etmesinden sonra İsmail Kemal, yıllardır mücadele ettiği Arnavutluk tahtına oturmadan sürgüne yollandı. Büyük devletlerin Arnavutluk için çizdiği sınırlar yüzünden Makedonya, Kosova ve Epir'de yaşayan Arnavutlar komşu devletlerin egemenliğinde bir azınlık olarak kaldı. Arnavut milliyetçiliğinin ilk çıkış noktası olarak bilinen Prizren şehri bile Arnavutlara verilmedi. Büyük devletler Arnavutluk meselesine müdahil olunca 40 kadar prens adayı ortaya çıktı. Her bir adayın arkasında destekçi bir grup ya da devlet vardı. Bazı adaylar ise gönüllerinde yatan Arnavutluk tahtına çıkmaya kendi çabalarıyla ulaşmak istedi. Osmanlı yönetimi kendi himayesinde ve Osmanlı hanedanına bağlı bir Müslüman adayı istedi. Avrupalı devletler, Müslüman, Osmanlı ve Arnavut kökenli bir prens istemedikleri için kendi Hristiyan adaylarını desteklediler. Sonuçta Arnavutluk toprakları hem Balkan harbinde hem de I. Dünya Savaşı'nda işgale uğradı ve farklı grupların egemen olduğu karmaşık bir siyasi yapıda kaldı. Arnavutluk tahtına atanan Prens Vid ise I. Dünya Savaşı patlak verdikten sonra bir daha dönmemek üzere Arnavutluk'tan ayrıldı.

¹³¹ Hans Rohde, *Asya İçin Mücadele I.Kitap: Şark Meselesi*, İstanbul, 1932, s. 62.

¹³² Elsie, "Prinz zu Wilhelm Wied", *age.*, s. 446.

¹³³ Bayur, *age.*, C:II K:II, s. 343.

¹³⁴ Süreyya Bey, *age.*, s. 408.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

- ATASE. BHK. K:227 A:1-A(69) D:226 F:5-11.*
ATASE. BHK. K:655 A:4-7342 D:10 F:1-23.
BOA. B.E.O. İ.HB. D:309255.
BOA. B.E.O. İ.HB. D:353768.
BOA. DH.EUM.1.ŞB. D:14 G:4. 13.Za.1332.
BOA. DH.EUM.1.ŞB. D:14 G:6. 18.Z.1332.
BOA. DH.EUM.3.ŞB. D:2 G:12.
BOA. DH.EUM.EMN. D:117 G:50. 17.N.1332.
BOA. HR.SYS. D:145 G:16. 02.1911.
BOA. HR.SYS. D:153 G:46. 1912.
BOA. HR.SYS. D:153 G:48. 12.04.1914.
BOA. HR.SYS. D:171 G:70. 30.04.1914.
BOA. HR.SYS. D:2106 G:6.
BOA. HR.SYS. D:2106 G:7.
BOA. HR.SYS. D:2316 G:21.
BOA. HR.SYS. D:2395 G:2. 22 Eylül 1916.
BOA. HR.SYS. D:2395 G:2. 26.12.1915.
BOA. HR.SYS. D:2439 G:31. 23 Ağustos 1917.
BOA. HR.SYS. D:2449 G:47. 2 Cemâziye'l-ahir 1336.
BOA. HR.SYS. D:2452 G:35.
BOA. HR.SYS. D:2452 G:73.
BOA. HR.SYS. D:254 G:2. 21 Şaban 1336.
BOA. HR.TO. D:546 G:23. 22.8.1914.
BOA. MV. D:172 G:17. 12.M.1331.
BOA. TFR.1.SFR. D:2 G:196. 27.B.1325.
BOA. Y.A.HUS. D:483 G:18. 04.Za.1322.
BOA. Y.EE. D:87 G:57. 15.M.1319.
BOA. Y.PRK.ASK. D:33 G:39. 06.L.1303.
BOA. Y.PRK.BŞK. D:64 G:88. 26.M.1319.
BOA. Y.PRK.EŞA. D:42 G:67. 9.M.1321.
BOA. Y.PRK.MK. D:7 G:72. 15.M.1315.

B) Süreli Yayınlar

- “Arnavutluk Ahvâlinin Sehpây-ı Siyâsiyesi: İsmail Kemal Bey”, *Şehbal*, 1 Şubat 1329, S.90.
- “Arnavutluğa Dair”, F.Vakkas, *Tercüman-ı Hakikat*, No:11371, 5 Aralık 1912.
- “Arnavutluğa Dair”, *Tercüman-ı Hakikat*, No:11372, 6 Aralık 1912.
- “Arnavutluk Hakkında”, *İkdam*, 3 Ocak 1913.
- “Arnavutluk Hakkında”, *Sabah*, 1 Temmuz 1913.
- “Arnavutluk Rüesası ile Mülakat”, *İkdam*, 19 Kasım 1912.
- İkdam*, No:6061, 7 Kânun-u Sâni 1914.
- “İttihat ve Terakki’nin Kürt Politikaları”, Ayşe Hür, *Radikal*, 28.07.2013.
- Tasvîr-i Efkâr*, No:964, 30 Kânun-ı evvel 1329.
- “Tekzip Olunan Avrupa Şayi’aları”, *İkdam*, No:6062, 8 Kânun-ı sâni 1329.
- Tercüman-ı Hakikat*, No:11372, 6 Aralık 1912, (26 Zilhicce 1330).
- Tercüman-ı Hakikat*, No:11385, 19 Aralık 1912, (9 Muharrem 1330).
- Tercüman-ı Hakikat*, No:11390, 24 Aralık 1912, (14 Muharrem 1331).
- Tercüman-ı Hakikat*, No:11464, 9 Mart 1913, (30 Rebi’ül-evvel 1331)2.
- “William of Wied Albania Principality”, *Punch Cartoon*, February 25, 1914.

C) Araştırma-Tetkik Eserler

- Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, C.I, Haz:Yüksel Kanar-Süheyl İzzet Furgaç, Nehir yayınları, İstanbul, 2013.
- AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, C:6, Ötüken neşriyat, İstanbul, 2010.
- ALPAN, Necip P., *Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal*, Ulucan Matbaası, Ankara, 1982.
- ALPION, Gezim, “Baron Franz Nopcsa and His Ambition for the Albanian Throne”, *Besa Journal*, C.6 S.3, Summer 2002.
- AVLONYALI Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar 1885-1912*, İletişim Yayını, İstanbul, 2006.
- AVLONYALI Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk 1912-1920*, Haz:Abdülhamit Kırmızı, Klasik yayını, İstanbul, 2009.
- AYIŞIĞI, Metin, “Mareşal Ahmet İzzet Paşa’nın Arnavutluk Tahtına Adaylığı Meselesi”, *5.Uluslararası Güney-Doğu Avrupa Türkoloji Sempozyumu*, 13-16 Nisan, Prizren-Kosova, 2011.
- , *Mareşal Ahmet İzzet Paşa Askeri ve Siyasi Hayatı*, TTK., Ankara, 2013.
- BAYUR, Yusuf H., *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.II, K.II, TTK., Ankara, 1991.

- ÇELİK, Bilgin, “Osmanlı Devleti’nde İslâmcılık Siyasetinin İlk İflas Noktası Olarak Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu”, *9.Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.I, 22-24 Ekim 2003, Ankara, 2005.
- , *İttihatçılar ve Arnavutlar II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, Büke yayını, İstanbul, 2004.
- DESTANI, Bejtullah, (Ed.), *Albania and The Albanians: Selected Articles and Letters 1903-1944*, IB Tauris Publishing, New York, 2005.
- DURHAM, M.Edith, *Twenty Years of Balkan Tangle*, George Allen&Unwin Ltd., London, 1920.
- ELSIE, Robert, *Historical Dictionary of Albania*, The Scarecrow Press, USA, 2004.
- EMİROĞLU, Kudret, *Arnavutluk’tan Sakarya’ya Komitacılık Yüzbaşı Cemal’in Anıları*, Kebikeç yayını, Ankara, 1996.
- ERICKSON, Edward J., *Büyük Hezimet Balkan Harpleri’nde Osmanlı Ordusu*, Çev:Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- FRASHERI Kristo, *The History of Albania A Brief Survey*, Tirana, 1964.
- GAWRYCH, George, *The Crescent And The Eagle Ottoman Rule Islam And The Albanians 1874-1913*, I.B.Tauris Press, New York, 2006.
- HAMDİ, Ahmed, *Osmanlı Ordusunun Esbâb-ı Mağlubiyeti ve Arnavutlar*, Kahire, 1329.
- HAYTA, Necdet, *Balkan Savaşlarının Diplomatik Boyutu Londra Büyükelçiler Konferansı*, AAM. yayını, Ankara, 2008.
- , *Ege Adaları Sorunu 1911’den Günümüze*, Gazi kitapevi, Ankara, 2006.
- HEATON-ARMSTRONG, Duncan, *The Six Month Kingdom: Albania 1914*, Edited by Gervase Belfield&Bejtullah Destani, I.B.Tauris, London, 2005.
- HEINZELMANN, Tobias, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, Çev:Türkis Noyan, Kitap yayınevi, İstanbul, 2004.
- HERBERT, Aubrey, *Ben Kendim Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler*, ter:Yılmaz Tezkan, 21.Yüzyıl yayımları, Ankara, 1999.
- ISRAEL, Fred L., *Major Peaces Treaties of Modern History 1648-1967*, II, Chelsea House Publishers New York, 1967.
- İNAL, İbnülemin M.Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadriazamlar*, C.IV, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.
- İRTEM, Süleyman Kani, *Meşrutiyetten Mütarekeye 1909-1918*, Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel yayımları, İstanbul, 2004.
- İsmail Kemal Bey Hatıratı*, Ed:S.Story, Ed:S.Story, çev:A.İslamoğulları-R.Hoxha, TVY. yayını, İstanbul, 2009.
- JACQUES, Edwin E., *The Albanians, An Ethnic History from Prehistoric Times to the Present*, McFarland & Co., North Carolina, 1995.

- JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl, C. II*, çev. Z.Savan-H.Uğur, Küre yayını, İstanbul, 2006.
- JOWETT, Philip S., *Balkan Harplerinde Ordular 1912-1913*, İllüstrasyonlar: Stephen Walsh, Çev:Emir Yener, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, C.IX*, TTK. Yayını, Ankara, 1999.
- KNIGHT, Edward F., *1908 İhtilalinin Hikâyesi Jön Türkler ve II.Abdülhamid*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- KOCATÜRK, Önder, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası 1911-1914, C.1-2*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2011.
- KOLOĞLU, Orhan, *Üç İttihatçı: Arap, Kürt, Arnavut Milliyetçilikleri ve İttihat-Terakki*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali 1839-1922 Prosopografik Rehber*, İSİS yayını, İstanbul, 1999.
- LÖHR, Hanns Christian, *Die Gründung Albaniens: Wilhelm zu Wied und die Balkan-Diplomatie der Grossmächte 1912-1914*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2010.
- MAZOWER, Mark, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, çev:Ayşe Ozil, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2014.
- MCCARTHY, Justin, *Osmanlı'ya Veda İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*, Çev:Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2008.
- NİZAMOĞLU, Yüksel, *Vehip Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2013.
- ÖZDEMİR, Bülent, *İngiliz İstihbarat Raporlarında Fişlenen Türkiye*, İstanbul, Yeditepe yayınevi, 2008.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Avrupa Türkiyesi'ni Kaybımız Rumeli'nin Elden Çıkışı*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2006.
- , *Devletler ve Hanedanlar Avrupa Devletleri, C:IV*, KB. Yayını, Ankara, 2005.
- PEARSON, Owen, *Albania and King Zog: Independence Republic and Monarchy 1908-1939*, IB Tauris Publishing, New York, 2004.
- POINCARE, Raymond, *Ateş Çamberindeki Balkanlar*, Çev:Rıza Katı, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013.
- POLO, Stefanaq, Puto, Arben, *The History Of Albania From Its Origins To The Present Day*, Routledge & Kegan Paul, Boston, 1981.
- PRIFTI, Peter R., *Unfinished Portrait of a Country*, Columbia University Press, New York, 2005.
- Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, C:VI*, Güven yayınevi, İstanbul, 1963.

- ROHDE, Hans, *Asya İçin Mücadele I.Kitap: Şark Meselesi*, çev:Binbaşı Nihat, Askeri matbaa, İstanbul, 1932.
- SAİD Paşa-Tahsin Paşa, *İkinci Meşrutiyetin İlanı 1908*, Haz: Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008.
- SINNO, Abdurrauf, *Osmanlı'nın Sancılı Yıllarında Araplar Kürtler Arnavutlar*, Çev: D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2011.
- SÖNMEZ, Banu İşlet, *İttihat ve Terakki Dönemi Arnavut Muhalefeti ve Arnavut Ulusal Hareketi*, YKY., İstanbul, 2007.
- SUSSHEIM, Karl, "Arnavutluk", *İA.*, C.I, MEB. yayını, Eskişehir, 1997.
- SWIRE, Joseph, *Albania: The Rise of a Kingdom*, Arno Press, London, 1971.
- ŞAKİR, Ziya, *Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat-Enver-Cemal Paşalar*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2011.
- ŞEMŞİ, Müfid, *Şemsi Paşa, Arnavutluk İttihad ve Terakki*, Haz:Ahmed Nezih Galitekin, Nehir yayını, İstanbul, 1995.
- ŞIVGIN, Hale, "Arnavutlarda Milli Bilincin Gelişme Sürecinde Yaşanan Siyasi Olaylar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.147, Kasım-Aralık 2003, s.131-152.
- TANSU, Samih Nazif, *Madalyonun Tersisi, Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa'nın Oğlu Celaleddin Paşa*, Gür kitapevi, İstanbul, 1970.
- TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, *Cumhuriyetin Harcı Köktenci Modernitenin Doğuşu*, C.I, Bilgi Üniversitesi yayını, İstanbul, 2003.
- TURFAN, M.Naim, *Jön Türklerin Yükselişi Siyaset, Askerler ve Osmanlı'nın Çöküşü*, çev: Mehmet Morali, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2013.
- ÜLMAN, A.Haluk, *I.Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş*, İmge Kitapevi, Ankara, 2002.
- WOLFF, Robert Lee, *The Balkans in Our Time*, Harvard U. Press, Cambridge, 1956.
- Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C:1, YKY, İstanbul, 2013.

EKLER

EK 1: Esat Paşa, Prens Vid, Avlonyalı İsmail Kemal
“Arnavutluk Ahvâlinin Sehpây-ı Siyâsiyesi: İsmail Kemal Bey”, *Şehbal*, 1
Şubat 1329, S.90, s.355.

EK 2: “Arnavutluk Tacı Kimin Başına Konacak, İzzet Paşa, Prens Vid”
Tasvir-i Efkâr, No:964, 30 Kânun-ı evvel 1329.

ARNAVUTLUK TAHTI İÇİN MÜCADELE: ARNAVUTLUK PRENSİ KİM OLACAK?

EK 3:Arnavutluk Tahtı ve Prens Vid
“William of Wied Albania Principality”, *Punch Cartoon*, February 25, 1914.